

PÁTZAY MÁRIA: PENELOPÉ

Haladásdilemmáim

Az utóbbi szűk két esztendőben egyre többször halljuk és mondjuk a haladás, a fejlődés, a fejlesztés, a gyorsítás szavakat, kifejezve valami sürgető társadalmi szükségességét. Mindezek alapját valahol a műszaki-tudományos haladásban kell keresnünk, amely messzemenő hatást gyakorol a társadalomra, az egyes emberre, életmódjára, életünk minőségére. Éppen ezért döntően fontos a kutatás és a fejlesztés gyorsítása, a lehetőségek és a reális valóság helyes feltárása, s ezt követően annak meghatározása, hogy mire is vagyunk képesek. Most, az új terveciklus indításakor mindennapi szókincsünkben folyton ott szerepel a társadalmi haladás, az előrelépés igénye, a vállalkozói szellem terjesztése, de mindahányszor megnyilvánulunk jövőnk meghatározó jelen lehetőségeink mellett, dilemmáink is folyton felvetődnek.

Pedig hát a különböző pártok dokumentumok egyértelműen megállapítják, hogy csak a műszaki fejlődés gyorsításával érhetjük el gazdasági célkitűzéseinket. A meghatározások ellenére a műszaki-tudományos innováció lassúbb a szükségesnél, a tudományos eredmények csak lassan és alacsony határfokkal hasznosulnak a gyakorlatban. Az ipar egyes területein a műszaki színvonal nyugtalanítóan alacsony a fejlett országokéhoz képest. Ennek elsődleges oka akaratai gyengeségünkben rejlik, rossz a feltételrendszer, az ösztönzés is hiányos, de a szervezés és a vezetés színvonalának is jelentkeznek adósságai. Széchenyi István ma is időtálló gondolataival jellemezhetnének magunkat: „A közönséggel meg akarom ismerettni, s vallatni, hogy Magyarország mindenben hátra van, mert míg ezen önvalomáson túl nem esünk, mindaddig helyből nem mozdulhatunk, vagy előmenetelünk reményét palliatívákra állítják” (Világ).

Bárki mondhatja, hogy műszaki fejlődésünk az elmúlt negyven esztendőben jelentőségében lépett előre, de az is napi igazság, hogy sok helyütt a húszas évek gépei együtt dolgoznak a modern technológiai berendezésekkel. Több termékünket a piacról kiszorították a fejlődő országok. A fejlett régiókba jutó kivitelünk 70 százaléka anyag és félkésztermék, s csak a maradék a feldolgozott áru. Éppen a fordított arány lenne a kedvező. Iparunk műszaki-tudományos fejlettsége miatt — és ebbe belejárt szottak téves döntések is — számos piacon pozíciókat veszítettünk. Márpedig ebbe éppen jövőnk meghatározó fejlesztések veszélyeztetettsége miatt sem nyugodhatunk bele. Valami okos szelektivitást kellene most követnünk, amely differenciálni tud a műszaki fejlesztés gyorsításában, a tudományos erő koncentrációjában a legjobb feldolgozó iparok fejlesztésében. E három erővonal az, amely előbbre viheti a magyar gazdaság szekerét a műszaki-tudományos haladás frontján. Természetesen az ehhez vezető módszerek megtalálása sok dilemmával járhat, de ezeket az okos rangsorolásoknak meg kell tudnunk oldani. Csak olyan gazdaságpolitika oldhatja meg hosszabb távon napi gondjainkat, amely képes megteremteni az ipar és a mezőgazdaság fejlesztési lépéskényszerét.

Ugyanakkor az a tény is rengeteg dilemmát okoz, hogy a jelentős fejlődéssel együtt járt mennyiségi szemléletet nem váltotta fel a minőségre, az igazi értékekre való törekvés, mert az öröklött kényszerek jelenleg is jelentős erőket kötnek le. Nem tudunk kellő előrehaladást elérni az ipar szerkezeti aránytalanságainak csökkentésében, az alacsony hatékonyságú termelés visszaszorításában.

A világ műszaki-tudományos haladása ma már arra mutat, hogy a radikális átalakulásokhoz nemcsak a termelési technológiák innovációja szükséges, hanem a termelésben résztvevő ember szerepe is döntően módosul. Ezzel egyidejűleg növekszik a szellemi háttértevékenység szerepe és a termékekhez kapcsolódó szolgáltatások területén a foglalkoztatottak aránya, ideálisan hatékony körülmények között. (Ezt az ideális állapotot mi nem érzékeljük műszaki-tudományos gyakorlatunkban.)

Az is dilemmát okoz, hogy jelenlegi színvonalunk közepes fejlettséget jelöl, de igyekezetünk arra sarkall, hogy legalább egyes területeken az élenjárók táborába verekedjünk be magunkat. Hogyan tehetjük ezt? Úgy, hogy a termelőerők sorában megfelelő rangot kell adnunk a szellemi tőkének (és tulajdonosainak), mert e nélkül ebben a felgyorsult világban semmiféle haladás nem lehetséges. Nem lehet ellentmondást kelteni, és hosszú

távon fenntartani az anyagi és a szellemi tőke között, mert a kettő egységes egész, és csak együttesen hatékony! Ha ezt megsértjük, a szellemi tőke magára marad, és oda megy, ahol hasznosítják, ahol sok van belőle. A szellemi tőkének van egy primátus tulajdonsága, hogy használat közben nem fogy — ellentétben az anyagi tőkével —, hanem gyarapszik, növeli az anyagi tőkét. (Tessék csak gondolni Edison több mint ezer találmányára, s az általa létrehozott anyagi gazdaságra.)

Aztán a szellemi tőke jóval olcsóbb, mint az anyagi, az előbbi megelégedne jóval kisebb kamattal, mint az utóbbi. A szellemi tőke nem kér megtérülési mutatókat, adott, a maga nagyszerűségében kínálja magát, csak élni kell (kellene) tudni vele. A közvetett (munkaadó) és közvetlen (munkavállaló) szellemi tőketulajdonosoknak kellene jobban együttműködniük. Valahogy úgy, ahogy Lenin írta: „Ha összes vezető intézményünk, vagyis a kommunista párt, a szovjet hatalom és a szakszervezetek nem érik el azt, hogy mint a szemünk fényét, úgy őrizzünk minden egyes szakembert, aki lelkiismeretesen, szakértelemmel és szeretettel végzi dolgát, még ha eszmeileg tökéletesen távol is áll a kommunizmustól, akkor semmiféle komoly sikerről a szocialista építés munkájában szó sem lehet... Senki sem fogja valamennyire is jól működőnek elismerni az olyan intézményt, amelyben nem folyik tervszerű és gyakorlati eredményekkel járó munka abban az irányban, hogy a szakembereket minden szükségességgel ellássák, legjobbjait ösztönözzék, érdekeiket védelmezzék és óvják.” Ezek a gondolatok is arra figyelmeztetnek, hogy mindenféle haladásnak fundamentális alapja a műszaki-tudományos értelmiség helyzetének rendezése, anyagi és erkölcsi megbecsülése, presztízsének helyreállítása.

A fenti helyzetből eredően állapíthatjuk meg, hogy a magyar iparnak nincs kellő hatékonyságú szellemi háttér. Ha van, nem vagyunk képesek kellő hatékonyságú transzplantációra. Az is igazság, hogy a műszaki-tudományos haladás minden gazdaságban állami-stratégiai feladat, mert ezzel a mindennapi, az operatív gondokkal küszködő vállalatok, termelőhelyek nem foglalkozhatnak mélységében, csak egy-egy kisebb és saját feladatkör megoldásában. (A magyar tudomány- és technikatörténetből ellenpéldák is találhatók, pl. Bánki és Csonka munkássága, vagy Bay Zoltán, az egykori szegedi professzor kísérletei, stb.)

További dilemmáim a műszaki-tudományos haladást illetően: ipar- és agrárpolitikáinknak egyik nagy nyűgje, hogy a jó parthatározatok (pl. 1978; 1980; 1982) csak lassan vagy alig valósulnak meg. Az új technológiák elterjesztését a piac lassú reagálása — főként az „exvállalatok” hibájából —, valamint a szabályozó rendszer gyakori változása gátolja. Az anyag- és energiatakarékos technológiák a jelenlegi termelészerkezetben és -szervezésben alig megvalósíthatók. Ipari kooperációink szegényesek, máskor nem hatékonyak. E területen is a szelektivitást kellene követnünk.

Tökéletesíteniünk kell eszközszerűnket. A műszaki-tudományos haladás eszközszerűnket a gazdaság-irányítási rendszer korszerűsítési törekvéseivel mindenkor összhangban kell lennie, egymást szolgálva, mert e nélkül egyik sem „megy”, csak dög. Szabályozórendszerünk azért sem lehet építeni a műszaki-tudományos haladást, mert az előbbi csak rövid távra orientál, és ez rendszerint nem kedvez az utóbbinak, vagy éppen gátolja azt. Ezt az ellentmondást fel kell oldani, mielőbb. (Állóeszköz, élőmunka, vagyonadó stb.) Azután, elvonási és támogatási rendszerünk is felemás. A tényleges teljesítéseket és eredményeket kell elismerni, és akkor feloldódnak a fejlődést gátló konfliktusok is.

Anyagi és szellemi tőketartalékainkat a műszaki-tudományos haladás szolgálatába kell állítanunk, mert csak ezen az úton léphetünk előre, valósulhatnak meg a társadalmi haladás kívánt eredményei. Új tartalmú kezdeményezések, vállalkozások szükségesek, de ezek mindig vegyék figyelembe, hogy a tőke kettős ágú, anyagi és szellemi, a kettő együttes alkalmazása szükséges minden-nemű konfliktus feloldásához, dilemmáink eloszlásához.

A műszaki-tudományos haladás emberi tényezőinek értésére ismét Széchenyit idézem: „Csak akkor várhatni sikert, ha az anyagi erőhöz, mellyel rendelkezünk, a szellemi erőket szövetségét is megszervezzük, s a tudományokat is számunkra gyümölcsözővé tesszük.”

BÁTYAI JENŐ

BELÁNYI GYÖRGY

Séta: a régi módszer

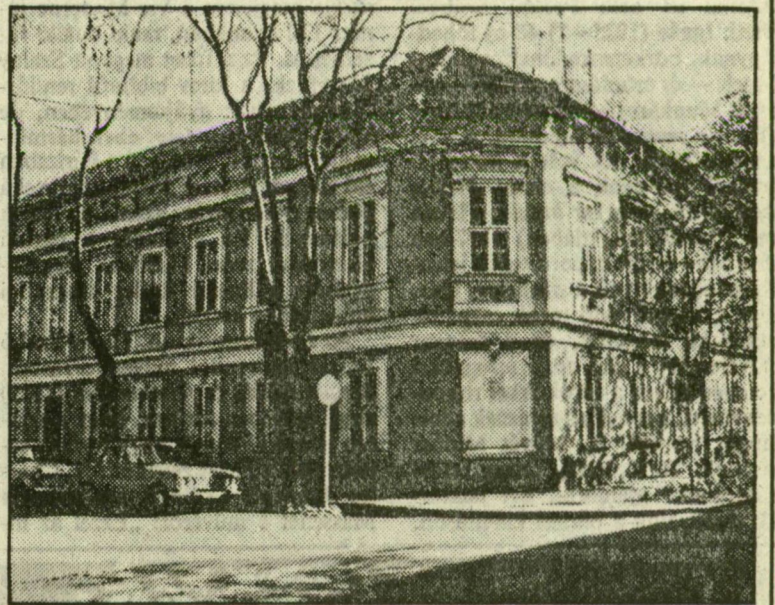
Megy a személy az úton, sétál, azt teszi, amit múlt s jelen között tennie érdemes, a séta, amit tenni szoktak, idézi magában, szabadon s hangsúly nélkül nevezi meg élményeit, s túl a megszokott órán most befordul saját idejébe, jobb így, hiszen helyette senki se múlhat el, mindenki önmaga helyett múlik el, megy, kizárja magát egyéb valós helyekről, hol ott lehetne vagy ott kellene lennie, de nincs, ennyi valóság jár neki, nem több, az egyetlen esély, mely valóra váltható: mindig ott lenni, ahol vagyunk, és nincsen más dolgunk, mint ezt használatba venni, egy ilyen sétát például, s akkor máris elhagyható az úgynevezett remény, el a még úgynevezettebb költészet, hiszen mit kezdeni velük ennyi idézőjel közt, lépésenként hull a személy válláról ez a sok jel, hogy egy másik lépésnél visszarázódjon, hogy visszazárja magába a valóságot, ami aztán végképp nem úgynevezett, egyedül nem az —, ha nem lehet lenni, akkor lehessen vanni, mondja magában, mintha csak egy harmadik személy kívánna önállódni a grammatikai rendben, ki múlt nélkül és jövő nélkül is lehet, kinek saját csöndje, saját szava lehet, s talán ennyit érdemlünk magunktól valóban: egy saját modorban nyilvánosságra hozott elmúlást; megy a személy az úton, valaki ismeretlen kilép egy megállóból, megkérdezi, hány óra, megmondja, valami idegen hangon megmondja neki a személy, hány óra, mint a hangja, hűvös és korrekt az éjszaka, trolis húznak el, kivilágítva, akár a múlt, ilyen régi módszerrel húznak el az évek, s olyan az egész, mint az ötvenes évekbeli filmekben egy snitt: csak úgy vagdossák fejüket az öntudatos szereplők, megy, fűzősen magára húz egy idézőjelet, milyen jó is innen visszanézni, mondja magában, visszanéz, azt látja, amit látni szokott, pontosan ennyit változik az élet, gondolja, s akkor még ez a legtöbb, amit remélhetünk, ez a legtöbb, ami egyáltalán történhet velünk —

LAPIS ANDRÁS MUNKÁJA

Szeged műemlékei

38. A ZÁKÁNY-HÁZ

A Gogol utca 22. számú épület a „Műemlék-jellegű Zákány-ház” romantikus stílusban az 1870-es években épült, tervezte Mikschovitz János.

Egyemeletes eklektikus sarokház. Lechapott sarkán „kereskedelmi helyiség” ajtaja volt, most vakablak. Földszinti ablakain zárókő, emeleti ablaksora alatt-felett alakos és füzéres dísz. Homlokzatait lezáró párkányának álló konzolai között kétféle füzérszál váltakozik. Gogol utcai végében udvarra nyíló ajtó, ahonnan részben még falépcsőjű lépcsőház visz az emeletre. L-alakú udvari függőfolyója és rácsa újabb készítésű.

A házat Farkas József és felesége Varga Apollónia építtette. 1881 február elején kérték építési engedélyt, melyhez a tervet „Slosszárk József építész” aláírásával mellékeltek. Ez év decemberében már lakhatási engedélyt kaptak. Az 1879-es árvízkor itt a Kocsonyás (ma Jósika) utcán két egymásmelletti elpusztult ház károsult tulajdonosaként Zákány Antal tartották számon. A városrendezéskor e telkek mellett nyitották meg a Polgár (ma Gogol) utcát, így lett az egyikből saroktelek, erre építette fel házat Farkas József. Az épület az 1890-es évek körül már Békési Sámuelné Reiman Júlia tulajdona volt.